

2005 липень № 7 (87)

ВІСНИК

*ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА*

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Заснований у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію: серія КВ № 3783,
видане Держкомвидавом України 19.04.1999 р.

Друкований орган Луганського національного
педагогічного університету імені Тараса Шевченка
Видавництво ЛНПУ «Альма-матер»

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного педагогічного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 12 від 24 червня 2005 року)

Виходить 1 раз на місяць

З М І С Т

Савченко С. В. КРИТЕРИАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОЦЕССА СОЦИАЛИЗАЦИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ.....	7
Чиж А. Н., Новохатский Ю. А. ВНЕШКОЛЬНАЯ, ВНЕКЛАССНАЯ РАБОТА С ДЕТЬМИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА	12
Харченко Л. П. РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ	19
Гордієнко-Митрофанова І. В. СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ ДВОПЛАНОВОСТІ У ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ	25
Зюзіна Т. О. ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТІВ	34
Архипова С. П. ДО ПИТАННЯ ДОСЯГНЕННЯ ОСОБИСТОЇ ЗРІЛОСТІ Й ТВОРЧОГО “АКМЕ” ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ЇЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ	43
Гаміна Т. С. РОЛЬ І МІСЦЕ РИТОРИКИ ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ	51
Головко С. Г. ДО ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ ПОНЯТЬ “РЕПРОДУКТИВНА Й ТВОРЧА ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ” У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ	58
Соннова М. В. СІМ’Я ЯК СОЦІАЛЬНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНИНА	63
Швирка В. М. СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	69
Игнатович О. Г. ВЛИЯНИЕ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ НА ФОРМИРОВАНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВКУСА СОВРЕМЕННЫХ ПОДРОСТКОВ	75
Панасенко Е. А. РОЛЬ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО ПРИРОДИ	81
Котенева И. С. РОЛЬ КУЛЬТУРНО-ЭСТЕТИЧЕСКИХ СТЕРЕОТИПОВ ОТНОШЕНИЯ К ПРИРОДЕ В ЭСТЕТИКО-ЭКОЛОГИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ СТУДЕНТОВ.....	87

громадянського становлення дитини спричиняють декласовані сім'ї, у яких батьки через різні мотиви байдужі до проблем соціально-політичного й духовного життя суспільства, систематично вживають алкоголь або наркотики.

Таким чином, розлад і криза суспільства мали наслідком розлад і кризи сімейного виховання. Молодь відходить від своїх близьких і далеких коренів, і на такому духовному безґрунті втрачаються патріотичні й громадянські почуття. Альтернативою й реальною основою пробудження громадянської свідомості молоді стає відродження національних традицій українського народу, звернення до історії України, прищеплення історичних національних духовних цінностей. Програма національного відродження поступово охопила всі сторони життя в Україні. Однак, широкомасштабні дії в межах усього суспільства самі по собі не здатні в короткий час змінити світогляд молоді людини без сімейного виховного підґрунтя.

УДК 378.637.036

В. М. Швирка

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Державна програма „Освіта” (Україна XXI століття), Концепція педагогічної освіти, Закон України „Про вищу освіту”, Концепція національного виховання, Концепція педагогічної освіти в Україні, а також концепції естетичного виховання орієнтують вищу педагогічну школу на здійснення комплексу заходів щодо прилучення студентської молоді до художньо-естетичної культури, до різних видів мистецтва, до слова як засобу духовного самовираження індивіда, до розвитку здібностей творчого засвоєння соціокультурного досвіду суспільства.

У сучасних умовах на процес формування естетичної культури молоді впливають соціальні й економічні процеси реформування суспільства. На формування естетичної культури студентів великий вплив мають культурні традиції регіону, профіль вищого навчального закладу й факультету, соціально-психологічні риси кожного набору студентів, культурне середовище вищого навчального закладу, курсу, групи. Є й інша проблема: різний ступінь естетичного розвитку абітурієнтів, обумовлений рівнем культурного розвитку родини, якістю шкільної й позашкільної освіти й виховання, впливом оточення.

Основою досліджень з цієї проблеми є концептуальні положення естетики про сутність естетичного розвитку особистості (О.Буров, Є.Квятковський, Б.Лихачов, В.Мазепа, В.Михальов, Л.Печко, О.Семашко, Н.Яранцева та ін.), провідні ідеї сучасної теорії естетичного виховання молоді (В.Бутенко, В.Дряпіка, А.Комарова, Л.Масол, Н.Миропольська, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Рудницька, Г.Шевченко та ін.), історико-педагогічний та культурологічний підходи до проблеми естетичного виховання (І.Зязюн, Н.Крилова, М.Лещенко, С.Мельничук, О.Онищенко).

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок про те, що в педагогічній науці найбільш розроблена проблема естетичного виховання школярів, питання ж естетичного виховання студентів-філологів залишаються все ще мало вивченими. За наявності досліджень окремих аспектів проблеми естетичного виховання студентів система естетичного виховання майбутніх учителів засобами мистецтва не представлена в сучасній вітчизняній педагогічній науці.

Сучасні умови суспільства диктують, у першу чергу, необхідність урахувувати особливості посилення національного й регіонального аспекту виховання і, крім того, його діалогічності.

Не менш важливим для визначення сучасних підходів до естетичного виховання майбутніх учителів є звертання до зарубіжного досвіду, воістину: „І чужому навчайтесь, і свого не цурайтесь” (Г.Шевченко). За словами Л.Масол [5, 1], післяреформеній Україні потрібно ретельно вивчити досвід зарубіжної школи в галузі естетичного виховання засобами мистецтва.

Метою статті є визначення етапів і функцій естетичного виховання та компонентів і критеріїв естетичної вихованості студентів-філологів.

Обґрунтування специфіки естетичного формування особистості, урахування взаємозалежності та єдності його об'єктивних і суб'єктивних сторін дозволяє будувати основні орієнтири в розробці конкретної практичної програми естетичного виховання.

Необхідною умовою педагогічно доцільного керування системою для нас з'явилася розробка й практичне застосування методологічних, педагогічних, методичних принципів системи, заснованих на таких метапринципах, з орієнтацією їх на естетичний аспект:

— *аксіологічний*, що припускає осмислення й вивчення загальнолюдських цінностей, зокрема, ціннісних орієнтацій студентів, що включають поняття: краса, спілкування, мистецтво і та ін.;

— *культурологічний*, що орієнтує на розвиток духовної культури особистості, складовою частиною якої є естетична культура;

— *антропологічний*, який націлює викладача на всебічне вивчення особистості учнів, діагностику його рівня розвитку, на особистісно орієнтований підхід при організації естетичної освіти й виховання;

— синергетичний, припускає теоретичну розробку й практичну реалізацію системи естетичного виховання як процесу взаємодії різних підсистем (естетичне виховання засобами живопису, музики, літератури, театру й ін.).

Окрім таких загальновідомих принципів системи естетичного виховання, як цілісність, інтегративність, структурність, ми вважаємо важливими й інші принципи. Ураховуючи специфіку навчання студентів та особливості нової освітньої парадигми вищої освіти України, суттєвими мають стати принципи: загальності естетичного виховання в усіх формах навчально-виховної роботи; етапності процесу естетичного виховання в умовах вищої неперервної освіти; діалогічності й плюралізму змісту і форм естетичного виховання; принцип естетики всього студентського життя.

Етапи естетичного виховання студентів відповідають трьом освітньо-виховним рівням: „Бакалаврат”, „Спеціаліст”, „Магістратура”. Ціні етапи-концентри припускають такі параметри естетичного виховання студентів.

1-й етап – „Бакалаврат”. Осмислення, прилучення і включення студентів в естетико-виховне середовище вищого навчального закладу, „дотягування” їх до університетського рівня знань естетико-мистецтвознавчого характеру; ознайомлення і включення майбутніх учителів-філологів у художньо-творче життя; удосконалення наявних умінь художньо-творчої діяльності. Загальногуманітарна підготовка, визначення й реалізація інтересів, потреб в естетичній освіченості, формування професійно-педагогічних умінь у галузі естетичного виховання школярів засобами мистецтва.

2-й етап – „Спеціаліст”. Збагачення знань студентів, що зміцнюють на базі освітнього й емотивного компонентів естетико-професійний компонент їхньої вихованості: 1) уміння визначати й кваліфікувати явища естетики мови й мовлення; 2) комунікативні уміння на рівні спонтанного образного мовлення; 3) уміння брати участь у діалогічних формах спілкування з предмета й мистецтва. Завершення процесу формування професійно-педагогічного компонента естетичної вихованості майбутніх учителів, що включає такі вміння: 1) використовувати поряд з традиційними інноваційні технології естетичного виховання, у тому числі комп’ютерні; 2) вводити естетичний компонент у навчальне знання з предмета; 3) реалізовувати на практиці принцип інтегрування в навчально-виховному процесі окремої дисципліни й мистецтва; 4) здійснювати естетичне виховання з урахуванням гендерної педагогіки мистецтва.

3-й етап – „Магістратура”. Формування стійких потреб в естетичному самовихованні, самоосвіті, у тому числі й у науково-дослідницькій діяльності, умінь вести самостійні спостереження на стику різних наук й мистецтва, використовувати мистецтво в повсякденному житті. По-

глиблення соціокультурного компонента естетичної вихованості студентів дозволяє їм, по-перше, вникати в проблеми діалогу культур, національного й наднаціонального в мистецтві; по-друге, реалізувати творчий естетичний потенціал особистості випускника університету не тільки в галузі освіти, але й у засобах мас-медіа.

У числі оптимальних форм естетичного виховання студентів слід назвати інтегровані дисципліни (предмет + мистецтвознавство); клубні і студійні форми позааудиторної роботи; науково-дослідну діяльність; навчальні заняття з професійно орієнтованих і соціально-гуманітарних дисциплін. Достатня увага приділена дисциплінам за вибором вищого навчального закладу. Також викладачі-експерти відзначають такі форми роботи, як театр, екскурсії, вечори й ін.

Виходячи з сутності естетичного виховання і його завдань, у практиці естетичного виховання доцільною є орієнтація на наступні найбільш значимі його функції, на базі яких може бути побудована сучасна система естетичного виховання майбутніх учителів-філологів засобами мистецтва:

— *пізнавально-освітня*. Мистецтво реально відбиває світ, яскраво виявляючи основні ідеї епохи, служить джерелом пізнання характерних рис її духовного життя. У зв'язку з цим нами в обов'язковий обсяг знань студентів включені різні твори мистецтва;

— *розвивальна*, що передбачає розвиток здібностей студентів до творчості через спілкування з мистецтвом;

— *організаційно-педагогічна*, яка розкриває перед студентами всю складність суспільних відносин, знайомить з моральними вимогами, тим самим сприяє підготовці студентів до праці вчителя;

— *культурно-соціальна*, яка нерозривно зв'язана з самовихованням студентів. Мистецтво наповняє дозвілля студентів цікавим змістом, сприяє різнобічному розвитку їхньої особистості. Цьому повинна передувати продумана система роботи зі студентами в різнобічному спілкуванні з творами мистецтва;

— *психологічна*. В умовах науково-технічного прогресу, коли збільшується потік інформації, психіка людини відчуває великі перевантаження. В умовах переключення з одного виду діяльності на інший мистецтво дозволяє знімати напругу. Заняття мистецтвом захоплюють, задовольняють духовні потреби, переносять в особливий світ переживань і відносин.

Підставою для класифікаційного узагальнення понять естетичного виховання може стати розроблена психологами й педагогами теорія особистісних потенціалів, у структурі якої виділені пізнавальний, творчий, ціннісно-орієнтаційний, художній і комунікативний потенціали. Учені вважають особливо важливими пізнавальний, тому що він формує розумові здібності особистості і чуттєво-емоційний, що впливає на розвиток почуттєвої сфери й діяльнісний, що формує волю особистості.

У зв'язку з цим у нашому дослідженні перше місце посідає освітній компонент естетичного виховання. Він припускає актуалізацію уваги на естетичній освіченості, інформованості, озброєності відповідними знаннями в естетиці й мистецтві. Учені підкреслюють, що вчитель є джерелом знань і естетичної компетентності. Як зазначає І.Зязюн, з естетичної освіченості починається естетичне виховання.

Наступний компонент – емотивний. Емоційну насиченість естетичного образу відзначають усі дослідники. Саме тому ними підкреслюється життєбудівна роль емоцій у житті людини. На думку фахівців в психофізіології емоцій (Я.Рейковський, П.Симонов, Г.Шингаров), емоції є формою представництва потреб у корі головного мозку: оцінюють біологічну й соціальну значимість сприйманого об'єкта. Без емоцій неможлива жодна соціальна дія. Вони є особливо важливими в процесі виховання мистецтвом. Обґрунтуванню суспільної природи естетичного почуття присвячена робота Л.Виготського „Психологія мистецтва”, де автор указує: „Мистецтво є соціальне в нас, і якщо його дія відбувається в окремому індивідумі, то це зовсім не виходить, що його корені й сутність індивідуальні”. Підтвердження цьому ми знаходимо в роботах Г.Шевченко, яка підкреслює, що „безпосереднє споглядання естетичних об'єктів реальної дійсності і мистецтва... збуджує в учнів емоційно-естетичну сприйнятливність” [8].

Ураховуючи те, що студент як представник особливої субкультури надто залежить від різнохарактерного соціокультурного оточення, ми вважали за доцільне введення соціокультурного компонента. Він спрямований на регулювання естетичних потреб, смаку, ідеалів студентів відповідно до сучасного соціуму.

Характер взаємодії естетичного знання зі спеціальним обумовлює необхідність виділення так званого естетико-професійного компонента, „відповідального” за вироблення вміння вербальної й невербальної репродукції змісту твору мистецтва, відповідно до кращих зразків тієї чи іншої дисципліни.

Виходячи з уявлення про те, що закономірності становлення особистості студентів як фахівців-педагогів не можуть не позначитися на їхніх уявленнях про художні цінності, ми виділяємо професійно-педагогічний компонент естетичного виховання. Він, імовірно, містить у собі два параметри: „педагогічну гнучкість і наступальну активність естетичної позиції майбутніх учителів”. За міркуваннями Г.Падалки, педагогічна гнучкість – це вміння прийняти точку зору учня, внутрішньо розділити його естетичні оцінки, зрозуміти й пережити образне бачення естетичних еталонів так, як їх уявляє собі учень [7]. Наступальна активність виростає з прагнення відстояти власну точку зору в особистих судженнях, зробити її надбанням інших і залучити до своїх естетичних позицій якомога більшу кількість прихильників. Зважаючи на те, що естетичне виховання здійснюється в умовах „діалогу куль-

тур”, правильним буде акцентувати увагу й на діалогічності педагогічної взаємодії викладача і студента як у процесі навчання, так і в процесі виховання.

До критеріїв естетичної вихованості студентів-філологів ми відносимо: широту естетичних інтересів, у тому числі – у сфері мистецтва; здатність визначати роль твору мистецтва в ситуації діалогу культур; наявність відповідної системи естетичних ціннісних орієнтацій (у тому числі й у мистецтві); уміння адекватно оцінювати художній твір; здатність розуміти естетичні особливості слова в різних його контекстах (проявах); навички використовувати естетичне знання в самостійній художньо-творчій діяльності; уміння репрезентувати смислові й художні особливості твору мистецтва відповідно до краших зразків естетики слова; здатність визначати відповідність творів мистецтва лінгвістичній темі.

Таким чином, естетичне виховання майбутнього вчителя-філолога засобами мистецтва ми розглядаємо як послідовну взаємодію суб'єктів виховання в процесі естетичного пізнання й різноманітної мистецтвознавчої та мовної діяльності, спрямованих на прояв художньо-естетичних інтересів, потреб та ціннісних орієнтацій; нагромадження художньо-естетичного досвіду, реалізацію самостійних творчих можливостей, що визначають естетичне ставлення до мистецтва та дійсності.

Перспективною буде робота, пов'язана з активнішим застосуванням у системі естетичного виховання так званого „регіонального компонента”, розвитком технологій естетичного виховання, орієнтованих на сучасні засоби спілкування людей, на розробку гендерного підходу до педагогіки мистецтва.

Література

1. **Бахтин М.М.** Вопросы литературы и эстетики: Исследования разных лет. – М., 1975.
2. **Бех І.Д.** Особистісно-зорієнтоване виховання: Наук.-метод. посібник – К., 1998.
3. **Бутенко В.Г.** Основні підходи до організації художньої освіти учнівської молоді // Наукові записки Кіровоградського держ. пед. ун-ту. Серія Пед. науки. — Вип. 24. – Кіровоград, 2000. – С. 3—10.
4. **Державна комплексна програма естетичного виховання** / Укл. І.А.Зязюн, О.М. Семашко // Рідна шк. – 1995. – № 12. – С. 29—52.
5. **Масол Л.** Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України // Шкільний світ. – 2002. – № 9. – С. 1—16.
6. **Мельничук С.Г.** Суть естетичної культури вчителя // Наукові записки. – Кіровоград, 1995. – Вип. 10. – С. 85—94.
7. **Падалка Г.Н.** Формирование эстетических идеалов и вкусов будущих учителей музыки: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / КГПИ им. А.М. Горького. – К., 1989.
8. **Шевченко Г.П.** Эстетическое воспитание в школе: Учеб. пособие. – К., 1985.